

І. А. Головка*

ВІДМЕЖУВАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ТВАРИНАМИ ВІД НЕЗАКОННОГО ПОЛЮВАННЯ

Кваліфікація злочинів є найскладнішим завданням у правозастосовній практиці, від якої залежить як рівень законності, справедливості покарання, так і правильна реалізація цілей та завдань кримінально-правової політики. Тому питання щодо розмежування злочинів мають важливе значення для кримінально-правової охорони прав та законних інтересів людини і суспільства в цілому. Ці положення набувають особливого значення через виникнення складних і не завжди однаково вирішуваних в теорії кримінального права, а також у судовій та слідчій практиці проблем, пов'язаних із встановленням підстав кримінальної відповідальності особи за вчинені нею суспільно небезпечні діяння.

У кримінально-правовій науці проблема розмежування злочинів один від одного відноситься до числа найбільш складних та дискусійних. Зокрема, питання відмежування жорстокого поводження з тваринами від незаконного полювання має важливе наукове й практичне значення. Правозастосовчі органи не володіють достатньо чіткими критеріями для відмежування цих суспільно небезпечних діянь, що інколи призводить до прийняття суперечливих рішень, а також неправильної кваліфікації. Також до помилки в кваліфікації злочинів досить часто може призвести неврахування чи неправильна оцінка хоча б однієї, іноді незначної, обставини чи ознаки вчиненого діяння.

Тому, враховуючи, що вищезазначені склади злочинів мають ознаки подібності, метою статті є вироблення чітких критеріїв відмежування їх один від одного на основі аналізу об'єктивних та суб'єктивних ознак.

Перш за все хотілося б звернути увагу, що питаннями охорони тваринного світу в тій чи іншій мірі цікавилися такі вчені, як Ю. С. Богомягков, Є. Ю. Гаєвська, Р. С. Гізатуллин, С. А. Голуб, С. Б. Гавриш, С. Ф. Денисов, Е. Н. Жевлаков, В. В. Кузнецов, С. С. Константинов, М. Н. Копилов, З. Г. Корчева, А. В. Ландіна, І. І. Лобов, Ю. І. Ляпунов, В. О. Навроцький, В. К. Матвійчук, В. О. Морозова та інші.

З приводу даного питання, передусім, зазначимо, що Кримінальний кодекс України¹ від 5 квітня 2001 р. встановлює відповідальність за жорстоке поводження з тваринами (ст. 299 КК України) та відносить дану норму до злочинів проти громадського порядку та моральності. Текст статті констатує, що відповідальність настає за знущанням над тваринами, що відноситься до хребетних, вчинене із застосуванням жорстоких методів або з хуліганських мотивів, а також нацькування зазначених тварин одна на одну, вчинене з хуліганських чи корисливих мотивів². Норма складається з двох частин, що містять у собі заборонювальні норми.

Необхідно також вказати, що ознаки цього злочину відсутні у разі знищення бездоглядних тварин, при відстрілі тварин на полюванні або іншому видобутку диких тварин при умові, якщо це здійснено з дотриманням відповідних правил і встановлених норм.

Поряд з цим, КК України у Розділі VIII "Злочини проти довкілля" (ст. 248 КК України) встановив відповідальність за незаконне полювання, а саме за порушення правил полювання, якщо воно заподіяло істотну шкоду, а також незаконне полювання в заповідниках або на інших територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, або полювання на звірів, птахів чи інші види тваринного світу, що занесені до Червоної книги України³.

Полювання визнається кримінально караним за умови його незаконності. Порушення правил полювання означає, що даний вид використання тваринного світу здійснюється без належного дозволу, в заборонений час, у недозволені місцях, у тому числі на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, забороненими знаряддями або способами стосовно тих видів тварин, які занесені до Червоної книги України.

© І. А. Головка

* ад'юнкт Київського національного університету внутрішніх справ

¹ ОВУ. — 2001. — № 21. — Ст. 920.

² Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2007. — С. 807.

³ Там само. — С. 710.

Звернемося спочатку до характеристики об'єктивних та суб'єктивних ознак злочину “жорстоке поводження з тваринами”. Отож, родовим об'єктом даного злочину є моральність, безпосереднім — моральні засади суспільства в частині ставлення до тварин. Зокрема, Закон України “Про захист суспільної моралі” від 20 листопада 2003 р.⁴ визначає суспільну мораль як систему етичних норм, правил поведінки, що склалися у суспільстві на основі традиційних духовних і культурних цінностей, уявлень про добро, честь, гідність, громадський обов'язок, совість, справедливість. Саме тут прослідковується перша відмінність між жорстоким поводженням з тваринами і незаконним полюванням, де родовим об'єктом останнього виступають суспільні відносини, що забезпечують охорону довкілля, його наукове обґрунтоване раціональне використання і відтворення природних ресурсів, охорону нормального екологічного стану біосфери. При цьому основним безпосереднім об'єктом незаконного полювання є встановлений порядок охорони, раціонального використання і відтворення тваринного світу суходолу — диких звірів і птахів як невід'ємної складової частини довкілля⁵.

Таким чином, сфера суспільних відносин, яка ставиться під охорону в обох випадках є різною. Зокрема, що стосується жорстокого поводження з тваринами, то віднесення його до злочинів проти моральності можна пояснити через суспільну небезпеку такого злочину, враховуючи, що такі діяння негативно впливають на формування і виховання особистості, сприяють поширенню жорстокості в суспільстві. Тобто, порушуються саме етичні норми, що традиційно склалися в суспільстві.

Охорона, раціональне використання і відтворення дикого тваринного світу, як зазначалося вище, — складова частина охорони і раціонального використання природи. Це впливає також і зі змісту ст. 1 Закону України “Про тваринний світ” від 13 грудня 2001 р.⁶, де зазначається, що тваринний світ є одним з компонентів навколишнього природного середовища, національним багатством України, джерелом духовного та естетичного збагачення і виховання людей, об'єктом наукових досліджень, а також важливою базою для одержання промислової і лікарської сировини, харчових продуктів та інших матеріальних цінностей. Можемо вести мову саме про екологічну цінність тваринного світу. І тому полювання з порушенням встановлених правил досить часто призводить саме до погіршення стану тваринного світу, завдає істотної шкоди (наприклад, погіршення видового і популяційного різноманіття тварин).

Не менш важливою є відмінність у даних злочинах за предметом. Так, предметом злочину, передбаченого ст. 299 КК України, є саме “тварини” без конкретизації ознак останніх. Проте даним поняттям предмета вказаного злочину сучасний закон про кримінальну відповідальність України охоплює хребетних, тобто живих організмів, які здатні рухатися і відчувати, мають спинний хребет, утворений ланцюгом кісток або хрящів, що йде вздовж спини і містить у собі спинний мозок. До них належать птахи та ссавці. При цьому не мають кримінально-правового значення наявність чи відсутність у таких тварин господарів, їх перебування у стані природної свободи чи неволі, господарське призначення, стан організму тощо. Злочин може вчинятися як стосовно тварин, які перебувають у власності винного, так і будь-яких інших (належних іншим власникам, безгосподарних, диких)⁷.

Предметом незаконного полювання законодавець визначив диких звірів та птахів, які охороняються законом і перебувають у стані природної волі або утримуються у напіввільних умовах у межах мисливських угідь і можуть бути об'єктами полювання⁸.

Зокрема, Закон України “Про захист тварин від жорстокого поводження” від 21 лютого 2006 р.⁹ тлумачить поняття “тварини” та “дикі тварини” так:

“тварини” — біологічні об'єкти, що відносяться до фауни: сільськогосподарські, домашні, дикі, у тому числі домашня і дика птиця, хутрові, лабораторні, зоопаркові, циркові;

⁴ ВВР. — 2004. — № 14. — Ст. 192.

⁵ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2007. — С. 710.

⁶ ВВР. — 2002. — № 14. — Ст. 97.

⁷ Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. — 4-те вид., переробл. та доповн. / За ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. — К.: Юридична думка, 2007. — С.807.

⁸ Там само. — С. 711.

⁹ ОВУ. — 2006. — № 11. — Ст. 692.

“дикі тварини” — тварини, природним середовищем існування яких є дика природа, у тому числі ті, які перебувають у неволі чи напіввільних умовах.

Як бачимо, предмет незаконного полювання більш конкретизований у порівнянні з предметом жорстокого поводження з тваринами, хоча предмет жорстокого поводження з тваринами уточнює видові ознаки тварин, відносячи до них лише ссавців.

Характеризуючи суб’єктивні ознаки вказаних злочинів, можна констатувати, що вони є спільними: суб’єктивна сторона характеризується умисною формою вини, суб’єкт аналізованих злочинів — загальний.

Більш складним є питання щодо відмежування жорстокого поводження з тваринами від незаконного полювання, в процесі якого застосовуються заборонені знаряддя і способи, використання яких спричиняє каліцтво тварин, тяжкі фізичні страждання тощо.

Так, однією з форм об’єктивної сторони злочину, передбаченого ч. 1 ст. 248 КК України, є полювання забороненими знаряддями або способами. При цьому ч. 2 ст. 248 КК України, як кваліфікуючу ознаку, передбачає вчинення вищевказаних дій способом масового знищення звірів, птахів чи інших видів тваринного світу. До них відносяться такі прийоми полювання, які мають загально небезпечний або винищувальний характер та здатні викликати загибель великої кількості представників дикої фауни: використання автоматичної зброї, газу, вибухових речовин, електричного обладнання тощо.

Наведемо приклад: до кримінальної відповідальності за незаконне полювання були притягнуті директор радгоспу Б. та голова райсільгоспхімії Д., які недалеко від селища Б. спеціально підпалили з двох сторін зарослі очерету. Коли на очах у людей із полум’я стали вибігати палаючі лисиці та кабани, вилітати птахи, Б. та Г. загнали на тракторі декілька ослаблених кабанів на в’язке місце та вбили їх, наїжджаючи трактором. Декілька кабанів також загинули у вогні. Однак факт жорстокого поводження з тваринами кримінально-правової оцінки не отримав ні під час досудового слідства, ні під час судового розгляду¹⁰.

На нашу думку, у вчинених діях одночасно містяться ознаки злочинів, передбачених ст. ст. 248, 299 КК України, як порушення правил полювання, тобто у недозволеному для цього місці, а також забороненим способом та з використанням транспортного засобу (ч. 2 ст. 248 КК України), що переросло у жорстоке поводження з тваринами. А саме, мало місце знущання, вчинене із застосуванням жорстоких методів, тобто завдання тваринам болю, страждань шляхом заподіяння ушкоджень, впливу термічних факторів тощо.

Тому вважаємо, що в даному випадку дії Б. та Г. необхідно було б кваліфікувати за сукупністю злочинів: ч. 2 ст. 248 та ч. 1 ст. 299 КК України.

Отже, на підставі проведеного дослідження, можна зробити такі висновки:

1. Перш за все, повне та всебічне дослідження обставин вчиненого діяння сприятиме правильній кваліфікації останнього (встановленню об’єктивної сторони складу злочину).

2. Найперша відмінність жорстокого поводження з тваринами від незаконного полювання — в об’єкті складів злочинів, оскільки сфери суспільних відносин, що ставляться під охорону, є різними.

3. Предметом жорстокого поводження з тваринами законодавець визначив лише ссавців та птахів, тоді як предмет незаконного полювання — лише дикі звірі та птахи, які перебувають у стані природної волі або утримуються у напіввільних умовах.

4. При відмежуванні жорстокого поводження з тваринами від незаконного полювання, вчиненого забороненими знаряддями або способами чи з використанням транспортного засобу, необхідно встановити, чи мала місце така ознака об’єктивної сторони злочину, передбаченого ст. 299 КК України, як спосіб (жорстокістю по відношенню до тварин) чи ознака суб’єктивної сторони — хуліганський мотив. У разі їх наявності вчинене діяння необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів.

Звичайно, кримінально-правові норми, що стосуються охорони тваринного світу, потребують подальшого удосконалення. Тому викладені положення передбачають необхідність подальшої роботи щодо удосконалення норм закону про кримінальну відповідальність, які стосуються жорстокого поводження з тваринами, а також відмежування його від інших суміжних з ним злочинів та правопорушень.

¹⁰ Желваков Э. Н. Экологические преступления и экологическая преступность: Учебное пособие. — М.: Белые альвы, 1996. — С. 70.